

УДК [342.7:371.231.14]:316.662.5-058.862
DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.6>

Ірина ЛЕВЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціально роботи, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Пластова 31а, Рівне, Україна, 33028

ORCID: 0000-0001-6015-3795

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.6>

Бібліографічний опис статті: Левчук, І. (2022). Імплементация зарубіжного досвіду із забезпечення прав та свобод дітей-сиріт. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 38–45, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.6>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ДІТЕЙ-СИРИТ

Процес удосконалення системи соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків, можливий за умови створення відповідної нормативно-правової бази, так як основи змін та нові підходи в діяльності різних державних структур, що працюють в інтересах дітей, повинні перебувати в рамках правового поля України. Зокрема, потребує перегляду законодавство щодо бездоглядних дітей, які все ще залишаються поза увагою держави. Незважаючи на те, що дитяча бездоглядність є джерелом соціального сирітства, проблеми бездоглядних не інтегровані у політику соціального захисту позиротілих дітей. Відсутність законодавчо визначеного поняття “бездоглядні діти”, порядку їх виявлення та обліку, не дозволяє сфокусовано аналізувати становище цієї соціальної групи, обмежує доступ до соціальних послуг та суттєво ускладнює їх соціальний захист.

Тому метою нашого дослідження є обґрунтування сутності та особливостей позитивного зарубіжного досвіду з забезпечення прав та свобод дітей-сиріт та напрямків імплементації вище зазначеного у соціальну політику України.

Проаналізувавши зарубіжний досвід нами встановлено, що на даний час в країнах Європи та США активно функціонують три моделі соціального захисту дитинства, які заслуговують на увагу і елементи яких варто розглянути в перспективі впровадження їх елементів в український соціальний досвід:

– європейська модель – переважає в розвинутих західноєвропейських країнах (Великобританія, Франція, Ірландія, Нідерланди, Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія, Австрія, Бельгія, Німеччина, Італія та ін.) і відрізняється домінуючою участю держави (або її контролем) в системі соціального захисту дітей. Сучасна європейська модель базується на теорії держави загального добробуту, згідно з якою на державному рівні проводиться активна соціальна політика, орієнтована на створення гідного рівня життя, наростання соціальної рівності, справедливості.

– американська модель – характерна для США та країн Латинської Америки (Аргентина, Венесуела, Бразилія, Перу, Чилі та ін.) відрізняється тим, що заходи соціального захисту дітей сконцентровані переважно в руках приватного сектору. Характерною рисою цієї моделі є децентралізація, що визначається відсутністю централізованого координованої дитячої та молодіжної політики. Проблеми дитинства знаходяться в компетенції низки міністерств і відомств на різних рівнях, які чітко не взаємопов'язані між собою;

– перехідна модель – знайшла практичне втілення в державах колишнього соціалістичного табору (країни Центральної Європи, СНД), що обумовлено процесами реформування з кінця ХХ століття усіх соціальних сфер, зокрема й інституту соціального захисту дитинства. Характерною рисою цієї моделі є зміщення вектору соціального захисту дітей з повного державного регулювання (радянська модель) на поєднання державного і приватного секторів (змішана модель). Соціальний захист дитинства розглядається як один із пріоритетних напрямків державної соціальної політики, орієнтованої на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток дитини, і закріплений в конституціях держав.

Ключові слова: імплементація, діти-сироти, соціальний захист дітей, моделі соціального захисту дітей-сиріт, фостерна опіка.

Ірина LEVCHUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogy, Educational Management and Social Work, Rivne State Humanitarian University, 31a Plastova str., Rivne, Ukraine, 33028

ORCID: 0000-0001-6015-3795

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.6>

To cite this article: Levchuk, I. (2022). Implementatsiia zarubizhnoho dosvidu iz zabezpechennia prav ta svobod ditei-syrit [Implementation of foreign experience in ensuring the rights and freedoms of orphans]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 38–45, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.6>

IMPLEMENTATION OF FOREIGN EXPERIENCE IN ENSURING THE RIGHTS AND FREEDOMS OF ORPHANS

The process of improving the system of social protection of children left without parental care is possible on the condition of the appropriate regulatory and legal framework creation, since the basis of changes and new approaches in the activities of various state structures working for the interests of children must exist within the framework of the legal field of Ukraine. In particular, the legislation on neglected children, who still remain outside the attention of the state, needs to be revised. Despite the fact that child neglect is a source of social orphanhood, the problems of the neglected are not integrated into the policy of social protection of orphaned children. The absence of a legally defined concept of "neglected children", the procedure of their identification and accounting, does not allow a focused analysis of the situation of this social group, limits the access to social services and significantly complicates their social protection.

Therefore, the purpose of our research is to substantiate the essence and features of positive foreign experience in ensuring the rights and freedoms of orphans and the directions of implementation of the above-mentioned into the social policy of Ukraine.

Having analyzed the foreign experience, we have established that three models of social protection of childhood are actively functioning in the countries of Europe and the USA, which deserve attention and the elements of which should be considered in the perspective of introducing their elements into the Ukrainian social experience:

– the European model prevails in developed Western European countries (Great Britain, France, Ireland, the Netherlands, Sweden, Denmark, Norway, Finland, Austria, Belgium, Germany, Italy, etc.) and is characterized by the dominant participation of the state (or its control) in the system of social protection of children. The modern European model is based on the theory of the general welfare state, according to which an active social policy is carried out at the state level, aimed at creating a decent standard of living, increasing social equality, and justice.

– the American model – is specific for the USA and Latin American countries (Argentina, Venezuela, Brazil, Peru, Chile, etc.) differs from the above mentioned in that, that the social protection measures for children are concentrated mainly in the hands of the private sector. A characteristic feature of this model is decentralization, which is determined by the absence of a centrally coordinated children's and youth policy. Childhood issues are the responsibility of a number of ministries and agencies at different levels, which are not clearly interconnected;

– transitional model has found a practical embodiment in the states of the former socialist camp (Central European countries, the CIS), which is due to the processes of reforming all social spheres from the end of the 20th century, including the institution of social protection of childhood. A characteristic feature of this model is the shift of the vector of social protection of children from full state regulation (Soviet model) to the combination of public and private sectors (mixed model). Social protection of childhood is considered as one of priority directions of the state social policy, aimed at creating conditions that ensure the dignified life and free development of a child, and is enshrined in the constitutions of the states.

Key words: *implementation, orphans, social protection of children, models of social protection of orphans, foster care.*

Актуальність проблеми. Сучасний розвиток українського суспільства відбувається в умовах політичної та соціально-економічної, воєнної криз, що впливає на добробут сімей та особливо дітей, як майбутнього потенціалу нашої держави. Кризи та глобалізаційні процеси зумовили розпад багатьох сімей та втратою дітьми своїх батьків. На підставі вищезазначеного в Україні спостерігається тенденція поширення такого явища, як сирітство та соціальне сирітство, що обумовлене загибеллю, ухиленням або відстороненням батьків від виконання своїх обов'язків щодо неповнолітньої дитини. Серед основних його причин, крім традиційних (асоціальна поведінка батьків, поширення алкоголізму та наркоманії, безробіття, економічна нестабільність, зростання злочинності, бідність), з'явилися і нові, характерні для воєнного часу.

Існуюча в Україні система державної опіки над дітьми-сиротами і дітьми, які залишилися без піклування батьків, існує вже понад 80 років

і включає в себе забезпечення дітей-сиріт державним доглядом через систему інтернатних закладів, які, як форма виховання та проживання дітей, себе вичерпали і більше приносять шкоди дітям ніж позитиву.

Україна після проголошення незалежності оголосила себе соціально-демократичною державою, яка, ратифікувавши Міжнародну Конвенцію з прав дитини та ряд інших міжнародних нормативно-правових актів, зобов'язана запроваджувати ті стандарти життя дітям, які забезпечують інші держави. В умовах складної політичної ситуації, зниження рівня життя населення, погіршення демографічної ситуації особливої актуальності набуває проблема соціального захисту дітей, найбільш уразливою групою серед яких є діти, які залишилися без піклування батьків. Обов'язок з утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, конституційно закріплений за державою. Потребує вирішення питання вдосконалення системи соціального

захисту дітей, які залишилися без піклування батьків, що відповідає сучасним вимогам, забезпечення їх фізичного, розумового й духовного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши міжнародні та вітчизняні наукові джерела можемо констатувати, що дослідженням різних аспектів проблематики соціального захисту дітей-сиріт займалися науковці: Т. Кондратюк (розгляд соціального інституту захисту прав дитини як складової державної сімейної політики) (Кондратюк, 2013), В. Кузьмінський (проблема реформування інтернатної системи) (Кузьмінський, 2010), Ж. Мюльгейр, К. Брауні (реформування соціальних послуг для дітей) (Мюльгейр, Брауні, 2014). Аналізу зарубіжного досвіду здійснення соціальної політики дітям-сиротам присвячені наукові розвідки: С. Архипової (Архипова, 2011), О. Бартош (Бартош, 2008), Т. Зальцмана (Зальцман, 2016), І. Ковчиної (Ковчина, 2011), Х. Салмона (Салмон, 2013).

Попри велику кількість досліджень, системно та послідовно проблеми та наслідки дитячого сирітства в умовах сучасного українського суспільства комплексно не досліджуються, швидше вони носять фрагментарний характер і як побічний результат інших наукових тем. Тому **метою дослідження** є обґрунтування сутності та особливостей позитивного зарубіжного досвіду з забезпечення прав та свобод дітей-сиріт та напрямків імплементації вище зазначеного у соціальну політику України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи сучасну систему соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ми звернулись до зарубіжного досвіду, де ефективність функціонування цієї системи в рази вища за українську модель. Системи соціального захисту дітей у зарубіжних країнах значною мірою визначаються рівнем їх економічного розвитку, історичними, політичними умовами та культурними характеристиками. Незважаючи на подібність вирішуваних завдань, вони мають відмінності у підходах, методах і організаційному оформленні. Визначальним моментом при цьому виступає роль держави у вирішенні проблем соціального захисту населення. За цією ознакою науковці розрізняють американську систему (з переважанням недержавних форм допомоги

й підтримки населення) і європейську систему (з переважанням державних форм допомоги і підтримки населення). (Кондратюк, 2013, с. 74). Окрім цього, в деяких дослідженнях виокремлюється перехідна система або модель.

Активно функціонують три моделі соціального захисту дитинства:

1) *європейська модель* – переважає в розвинутих західноєвропейських країнах (Великобританія, Франція, Ірландія, Нідерланди, Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія, Австрія, Бельгія, Німеччина, Італія та ін.) і відрізняється домінуючою участю держави (або її контролем) в системі соціального захисту дітей. Сучасна європейська модель базується на теорії держави загального добробуту, згідно з якою на державному рівні проводиться активна соціальна політика, орієнтована на створення гідного рівня життя, наростання соціальної рівності, справедливості. Основу державної політики захисту дитинства країн з європейською моделлю становить розвинута законодавча база, спрямована на забезпечення дітям повноцінного життя в суспільстві, чітка організаційна структура, представлена, як правило, трьома рівнями (державним, регіональним і місцевим), розгалужена мережа установ соціальної інфраструктури для дітей, що функціонує переважно за рахунок бюджетних асигнувань, а також високий рівень розвитку соціальної роботи з дітьми. У межах соціального захисту дитинства вживаються наступні заходи: підвищення добробуту сімей з дітьми за рахунок універсальних сімейних допомог на дітей, податкових пільг, позик під низькі відсотки (або субсидії) для придбання або оренди житла тощо; розвинена система соціальної допомоги; загальнодоступність і безкоштовність систем освіти і охорони здоров'я; правовий захист дітей; соціальна робота з дітьми. Більшість соціальних працівників наймають муніципалітети, а також громадські організації; приватна практика соціальних працівників розвинена слабо. Різномпланова та всеохоплююча державна турбота про дітей і сім'ї з дітьми сприяли досягненню країнами з європейською моделлю найвищого рівня соціального захисту дитинства; (Бартош, 2008, с. 27).

2) *американська модель* – характерна для США та країн Латинської Америки (Аргентина,

Венесуела, Бразилія, Перу, Чилі та ін.), відрізняється тим, що заходи соціального захисту дітей сконцентровані переважно в руках приватного сектору. Характерною рисою цієї моделі є децентралізація, що визначається відсутністю централізовано координованої дитячої та молодіжної політики. Проблеми дитинства знаходяться в компетенції низки міністерств і відомств на різних рівнях, які чітко не взаємопов'язані між собою. Тому існують значні відмінності у змісті соціального захисту дитинства в територіальних межах однієї і тієї ж країни. У державних заходах щодо соціального захисту дитинства переважає програмно-цільовий підхід – реалізація різних національних програм допомоги виключно нужденним категоріям дітей та сім'ям з дітьми. Мережа соціальної інфраструктури для дітей широко розвинена на платній основі. Однак існують і державні (безкоштовні) установи, наприклад, школи й медичні заклади. Сфера соціальної роботи з дітьми має давні традиції, значно розвинена й охоплює всі установи для дітей. Соціальних працівників наймають переважно громадські організації, широко розповсюджена приватна практика соціальної роботи; (Брауні, 2014).

3) *перехідна модель* – знайшла практичне втілення в державах колишнього соціалістичного табору (країни Центральної Європи, СНД), що обумовлено процесами реформування з кінця ХХ століття усіх соціальних сфер, зокрема й інституту соціального захисту дитинства. Характерною рисою цієї моделі є зміщення вектору соціального захисту дітей з повного державного регулювання (радянська модель) на поєднання державного і приватного секторів (змішана модель). Соціальний захист дитинства розглядається як один із пріоритетних напрямків державної соціальної політики, орієнтованої на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток дитини, і закріплений в конституціях держав. Система соціального захисту дитинства характеризується наступними основними компонентами: широким спектром законодавчого регламентування, орієнтованого на КПД; реформованою організаційною структурою, що включає органи державної влади та місцевого самоврядування, а також недержавний сектор; розвитком мережі соціальної інфраструктури, що надає послуги дітям, її часткова (повна)

комерціалізація; інноваційним кадрово-технологічним компонентом (введення інституту соціальних педагогів та соціальних працівників, розробка і реалізація інноваційних педагогічних технологій). Соціальна допомога сім'ям з дітьми здійснюється адресно, на основі перевірки доходів за рахунок бюджетних коштів та коштів приватних осіб, а також добровільних пожертвувань громадян. На сучасному етапі у країнах з перехідною моделлю остаточно не сформувалася чітко налагоджена система допомоги й підтримки дитячого населення – національні системи соціального захисту дитинства знаходяться в стадії становлення і базуються на запозиченні міжнародного досвіду з елементами як американської, так і європейської моделей. (Кондратюк, 2013, с. 55).

У сучасній Україні під впливом інтеграційних процесів система соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, також зазнає трансформаційних змін. Зокрема, стратегічними пріоритетами державної політики у сфері охорони дитинства визнано забезпечення реалізації кожною дитиною права на виховання в сім'ї, вдосконалення надання соціальних послуг дітям і сім'ям з дітьми, деінституалізація утримання й виховання сиріт, створення умов проживання осиротілих дітей, що максимально наближені до сімейних. (Кондратюк, 2013, с.185). У зв'язку з цим набуває важливого значення досвід зарубіжних країн, які відмовилися або значно скоротили державне інтернатне утримання дітей та надають перевагу системі підтримки біологічних батьків, розвитку соціальних послуг та розгалуженій інфраструктурі служб соціального спрямування.

Цікавим у цьому плані є досвід США, де ще в 1909 р. зазнали критики великі інтернатні заклади, що були поширені у країні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть завдяки міграції. Противники такої форми виховання вказували на їх велику вартість порівняно з ПС (приймальна сім'я), які уже існували на той час. Того ж року на державному рівні було схвалено рішення відмовитися від системи інтернатних закладів. Натомість першочерговими заходами було визначено дії з підтримки рідних сімей вразливих дітей. Така політика підтримки біологічної сім'ї призвела до того, що кількість дітей, які в 1996-му році перебували в інтернатних

закладах, становила тільки 4% від загальної кількості дітей (500 тис.), які виховувалися за межами сім'ї. Для порівняння, в Україні цей показник у 1996 році сягав 41,4%. Стрімке зменшення кількості дітей в інтернатних закладах США розпочалося в кінці 1930-х. Цьому сприяло прийняття у 1937 році Закону про соціальний захист (Social Security Act), який забезпечив надання фінансової підтримки сім'ям із дітьми, які потрапили у складні життєві обставини. Завдяки цьому законі наступні 60 років кількість дітей в інтернатах поступово зменшувалася десь на 1-2% щороку. (Кузьмінський, 2010, с. 6).

У Великій Британії, де процеси деінституалізації розпочалися відразу після закінчення Другої світової війни, сучасні пріоритети державної політики у сфері соціального захисту посиротілих дітей підтверджуються наступними статистичними даними: в Англії інституційна форма опіки у 2005 році становила 11%, Шотландії та Північній Ірландії – 13%, Уельсі – 6% (Архипова, 2011, с. 190). В Україні цей показник у 2005 році сягав 32% від загальної кількості сиріт (97 590) і до сьогодні він залишається незмінним.

При цьому варто відмітити, що у Великобританії, а також Норвегії, Ісландії новонароджених дітей і дітей молодшого віку взагалі не розміщують у дошкільних закладах на відміну від практики, яка існує в Україні. У Данії показник влаштування дітей до 3 років в інституції складає 7 на 10 000 дітей та вважається досить високим, але стаціонарний догляд у цій країні є надзвичайно якісним: 1 працівник працює лише з 2 дітьми і на 1 дитину тут витрачається 7 000 євро на тиждень. (Бартош, 2008, с.27).

Міжнародні експерти у сфері захисту дитинства відмічають, що процеси деінституалізації, які сьогодні тривають як в Україні, так і в інших країнах СНД та Східної Європи – це синонім докорінної перебудови старої системи соціального захисту вразливих сімей і дітей (Мюльгейр, Брауні, 2014).

Однією з європейських країн, де успішно розвиваються альтернативні інституційному утриманню форми сімейної опіки, є Великобританія. Найбільш поширеними формами сімейного влаштування дітей є “fostering” і “mainstay”. Крім цього існує ще один вид догляду за дітьми із неблагополучних сімей – “emergency care”, що

становить для нас особливий інтерес (Ковчина, 2011, с. 27). “Fostering” визначається як перебування дитини у ПС (якій частково делегуються батьківські права) протягом тривалого періоду часу, як правило, до повноліття. Проте контакти дитини зі справжніми батьками зберігаються, і як тільки умови в сім'ї стають більш сприятливими для виховання дитини, наприклад, економічні, вона знову повертається до своїх батьків. “Mainstay” передбачає догляд за дітьми віком від 11 до 17 років на короткий період, найчастіше це кілька місяців, у зв'язку з тимчасовими труднощами в сім'ї дитини. Якщо труднощі зникають, дитина повертається в сім'ю, якщо ж сім'я продовжує переживати важкий період, то оформляється “fostering”. “Emergency care” – догляд у надзвичайних ситуаціях, коли виникає необхідність негайно ізолювати дитину від негативного впливу в сім'ї. Наприклад, коли трапилася яка-небудь надзвичайна подія, яка може викликати психічну травму у дитини (вбивство, арешт, аварія і т.д.). У таких випадках дитина передається для догляду в іншу сім'ю на кілька днів чи тижнів до остаточного вирішення питання про її подальшу. (Ковчина, 2011, с. 49).

Цікавим є те, що у Великобританії існує 2 види фостерінга. Перший вид покладає усі функції з організації устрою дітей-сиріт на місцеві органи влади. Структури місцевої влади забезпечують проживання та засоби для існування дитині, що знаходиться під опікою. Задля забезпечення достатньої кількості фостерних вихователів на рівні держави створена мережа фостерних агентств, які реалізують дві головні функції: пошук і підготовка потенційних вихователів; створення комплексу безкоштовних послуг для дітей-сиріт та вихователів. Другий вид фостерінга означає приватну домовленість між батьками та фостерними вихователями про опіку дитини, здійснюваної в будинку опікуна, без залучення органів місцевої влади. При цьому опікунами не можуть виступати родичі. (Архипова, 2011, с. 190–191).

Важливим з огляду на наше дослідження є те, що дитина у Великобританії не повинна в обов'язковому порядку мати сирітський статус для влаштування у сімейні форми виховання, а кінцевою метою її перебування під опікою є повернення в біологічну сім'ю. З цією метою забезпечуються постійні контакти дитини, яка

перебуває у ПС, зі справжніми батьками, вживаються заходи до виправлення поведінки батьків: сімейна терапія, освітня і консультативна робота з батьками тощо. Існують у Великобританії і спеціальні центри, які покликані вирішити питання запобігання дитячому бродяжництву. У сучасній Великобританії дві третини усіх дітей, які побували під прийомною опікою, повертаються у власні родини протягом 6 місяців. Важливим елементом державної політики соціального захисту дітей, які тимчасово або постійно залишилися без піклування батьків, у Великобританії стало впровадження та розвиток різноманітних форм сімейної опіки. (Салмон, 2013, с. 12–13).

Досвід Франції у питанні соціального захисту дітей-сиріт свідчить також на користь фостерного виховання порівняно з інституційним. Основною структурою захисту дитини визнається біологічна сім'я. Тому увага держави у сфері профілактики дитячого сирітства зосереджена на підтримці сімей: виховна та фінансова підтримка. (Зальцман, 2016).

Важливе значення у профілактиці дитячого сирітства відіграють соціальні служби. Відмінною рисою французької системи соціального захисту населення є значна кількість професій, включених в спектр соціальної роботи. Найчисельнішою групою є «мами-вихователі домашнього дитячого саду», які можуть одночасно працювати не більш як з 3 дітьми. Поширена в країні професія «спеціаліста (помічника) соціальної служби». Він залучає в соціальні програми всі категорії населення та забезпечує права і захист різних категорій сімей. Роль ««спеціалізованих педагогів» полягає в проведенні профілактичної та інформаційно-пропагандистської роботи з сім'єю і дітьми девіантної поведінки. Досить поширена спеціальність – «сімейні консультанти з економічних питань», які спеціалізуються на врегулюванні економічних проблем в сім'ях. (Зальцман, 2016).

На збереження родини та профілактики дитячого сирітства спрямована також соціальна корекційна робота, яка проводиться на основі звернення батьків, рекомендації соціальних служб або за рішенням суду. У Німеччині (аналогічно Великобританії та США) широко практикуються батьківські тренінги, основне завдання яких – сформувати або вдосконалити навички виховання дитини (Ковчина,

2011, с. 146–147).

Американський досвід сімейного влаштування дітей за межами біологічної родини передбачає існування короткотермінової та довготермінової сімейної опіки. Основні види фостерної опіки в замісних сім'ях США: 1) «родинне влаштування» – родичі дитини мають намір взяти її у свою сім'ю, проте відчувають фінансові труднощі. За допомогою виплат для прийомних батьків дитина має змогу виховуватися в сім'ї рідних людей; 2) «термінове влаштування» – застосовується у випадку надзвичайних обставин або при безпосередній загрозі життю та здоров'ю дитини. Соціальні служби вилучають дитину із сім'ї і оформляють тимчасову опіку, влаштовуючи її у ПС (приймна сім'я) до нормалізації обстановки в біологічній родині; 3) «короткострокове влаштування» – передбачає догляд за дітьми, батьки яких потребують термінової допомоги, наприклад, медичної, але не мають можливості залишити дитину на піклування родичам. Влаштування триває від 1 тижня до кількох місяців. Соціальні працівники забезпечують постійні зустрічі дітей з біологічними батьками; 4) «професійні ПС» – це сім'ї, які пройшли навчання та надають допомогу дітям, що потрапили у важку життєву ситуацію через неблагополуччя у власній родині, але коли є підстави вважати, що поведінка батьків може змінитися і сім'я буде воз'єднана. У той час як дитина перебуває в ПС, батьки проходять курс терапії або навчання, а їх поведінка і прогрес перебувають під наглядом соціальних служб. Біологічні батьки і дитина регулярно зустрічаються; 5) «спеціалізовані ПС» – сім'ї, які пройшли спеціальне навчання і допомагають дітям, які потребують особливого догляду (з ослабленим здоров'ям, зазнали сексуального насильства, правопорушники, приймають наркотики тощо). Приймні батьки – дуже досвідчені люди, які опікуються дітьми тривалий термін з метою забезпечення лікування та безпечної обстановки, що може бути доповненням до професійної медичної допомоги. Вони проходять спеціальне навчання і вивчають техніки по роботі з такими дітьми. Піклування про дітей стає їх основною роботою (24 години на добу), яка відповідним чином оплачується. Завдання по возз'єднанню дітей із біологічною родиною в таких випадках не ставиться; 6) «ПС – перепочинок для

батьків» – дає можливість біологічним, прийомним батьками або усиновителями влаштувати дітей на короткий термін у таку сім'ю: від кількох годин до 2 тижнів. Деякі з тих, що доглядають за такими дітьми, проходять спеціальну підготовку, необхідну для турботи про дітей з обмеженими можливостями або проблемних дітей. Батьки в цей час мають змогу відпочити; 7) «колискова опіка» – влаштування немовлят, які можуть бути усиновлені, але для них ще не знайдена сім'я; або ще не припинені батьківські права біологічних батьків чи вони приймають остаточне рішення про передачу дитини на усиовлення. Влаштування дитини може бути проведене відразу після народження і безпосередньо з лікарні. (Кондратюк, 2013, с. 237–238).

Окрім фостерних сімей у кожному окрузі існують сім'ї, які виконують функцію фостерного притулку, терміном до 30 днів. У фостерний притулок влаштовуються діти, які щойно вилучені із біологічних сімей, до вирішення їх подальшої долі: влаштування у звичайну фостерну сім'ю, повернення до батьків, усиовлення (Кондратюк, 2013, с. 241).

Висновки та перспективи дослідження. Дослідивши напрями вдосконалення управління зі соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, нами зроблено висновок, що імплементація позитивного зарубіжного досвіду із забезпечення прав та свобод дітей-сиріт може допомогти вийти Україні з того колапсу, в якому вона опинилась у зв'язку з політичною та соціально-еконо-

мічною кризою. Міжнародні експерти у сфері захисту дитинства виокремлюють, що складні політичні процеси, які сьогодні тривають як в Україні, – це причина докорінної перебудови старої системи соціального захисту вразливих сімей і дітей. Процес удосконалення системи соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків, можливий за умови створення відповідної нормативно-правової бази, так як основи змін та нові підходи в діяльності різних державних структур, що працюють в інтересах дітей, повинні перебувати в рамках правового поля України. Зокрема, потребує перегляду законодавство щодо бездоглядних дітей, які все ще залишаються поза увагою держави. Незважаючи на те, що дитяча бездоглядність є джерелом соціального сирітства, проблеми бездоглядних не інтегровані у політику соціального захисту посиротілих дітей. Відсутність законодавчо визначеного поняття «бездоглядні діти», порядку їх виявлення та обліку, не дозволяє сфокусовано аналізувати становище цієї соціальної групи, обмежує доступ до соціальних послуг та суттєво ускладнює їх соціальний захист.

Доцільно створити в Україні новий інститут опіки над соціальними виплатами та допомогоюми, що унеможливить нецільове використання коштів батьками не на потреби дитини. Тому важливо розвивати та удосконалювати альтернативні форми сімейного виховання: усиовлення, опіка, піклування тощо та посилити контроль за функціонуванням системи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипова С. П., Мартовицька Н. В. Аналіз досвіду влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у Великій Британії. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології* : зб. наук. праць. Херсон : ХНТУ. 2011. № 1(4). С. 189–195.
2. Бартош О. П., Шпенник С. З. Деякі особливості опіки і соціального захисту неповнолітніх у Великій Британії. *Вісник / Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького*. Черкаси, 2008. Вип. 121. С. 26–29.
3. Деінституалізація та трансформація послуг для дітей. Посібник з найкращих практик / під ред. Ж. Мюльгейр, К. Брауні. 143 с. URL: http://camz.org/biblioteka_14/socialnij_zaxis_49/deinstitualizac_53.html
4. Зальцман Т. Соціальні працівники во Франції. URL: <http://www.rus-demografia.ru/world-experience/16>
5. Ковчина І. М., Романовська О. О. Соціально-правові передумови успішного функціонування фостерінгу у Великобританії та Німеччині : навчальний посібник. Київ : Логос, 2011. 297 с.
6. Кондратюк Т. В. Механізми реалізації державної сімейної політики в Україні : монографія. Київ : ДСК «Центр», 2013. 338 с.
7. Кузьмінський В. Навіщо реформувати інтернатну систему: чого нас вчить історія. *Права дітей*. 2010. № 1(9). С. 4–6.
8. Салмон Х. Короткий огляд розвитку прийомних сімей у Великобританії. *Вісник представництва Everychild в Україні*. 2003. № 1. С. 12–14.

REFERENCES:

1. Arkhypova S. P., Martovytska N. V. (2011) Analiz dosvidu vlashtuvannia ditei-syrit i ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia, u Velykii Brytanii [Analysis of experience of arranging of children-orphan and children, deprived paternal anxiety, in Large Britain]. Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykholohii : zb. nauk. prats / KhNTU. Kherson : KhNTU. № 1(4). S. 189–195. [in Ukrainian].
2. Bartosh O. P., Shpenyk S. Z. (2008). Deiaki osoblyvosti opiky i sotsialnoho zakhystu nepovnolitnykh u Velykii Brytanii [Some features of guardianship and social defence of minor are in Large Britain]. *Visnyk / Cherkaskyi nats. Un-t im. B. Khmelnytskoho. Cherkasy. Vyp. 121. S. 26–29.* [in Ukrainian].
3. Miulheir Zh., Brauni K. Deinstytualizatsiia ta transformatsiia posluh dlia ditei. Posibnyk z naikrashchykh praktyk [Deinstitutionalization and transformation of services for children. A manual is on the best practices / pid red. Zh. Miulheir, K. Brauni. 143 s. URL: http://camz.org/biblioteka_14/socialnij_zaxis_49/deinstitutionalizac_53.html [in Ukrainian].
4. Zaltsman T. Sotsialnue rabotnyky vo Frantsyy [Social'nye of rabotniki vo of Francii]. URL: <http://www.rus-demografia.ru/world-experience/16> [in Russian].
5. Kovchyna I. M., Romanovska O. O. (2011) Sotsialno-pravovi peredumovy uspishnoho funktsionuvannia fosterinhu u Velykobrytanii ta Nimechchyni [Sociallegal pre-conditions of the successful functioning of fostering are in Great Britain and Germany] : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Lohos, 297 s. [in Ukrainian].
6. Kondratiuk T. V. (2013) Mekhanizmy realizatsii derzhavnoi simeinoi polityky v Ukraini : monohrafiia. [Mechanisms of realization of public domestic policy are in Ukraine : [monograph]]. Kyiv : DSK "Tsentr", 338 s. [in Ukrainian].
7. Kuzminskyi V. (2010) Navishcho reformuvaty internatnu systemu: choho nas vchyt istoriia [Why to reform the internatnu system: what we are taught by history]. № 1(9). S. 4–6. [in Ukrainian].
8. Calmon Kh. (2003) Korotkyi ohliad rozvytku pryiomnykh simei u Velykobrytanii [A short review of development of receiving monogynopaediums is in Great Britain]. *Visnyk predstavnytstva Everychild v Ukraini. № 1. S. 12–14.* [in Ukrainian].